

GABRIELĖ PETKEVIČAITĖ-BITĖ: NEĮGALAUŠ KŪNO ASMENS SAVIVOKOS FORMAVIMOSI ĮTAMPA

Aistė Birgerytė

Vilniaus universiteto
Lietuvių literatūros katedros magistrė

Asmens savivoka (individualusis ir viešasis jo tapatumas) XIX–XX amžiaus sankirtos Lietuvoje turėjo kelias raiškos strategijas, kurios žymėjo skirtingą problemiką, bet drauge buvo tarpusavyje susijusios, viena kitą papildančios. Romantizmo ir pozityvizmo ideologinės kolizijos paveikė XIX a. pabaigos–XX a. pradžios lietuvių sąmoningumą. Skirtingi jo modeliai ryškiausiai matyti iš asmens ir tautos, asmens ir visuomenės santykių, nulėmusių to meto žmonių viešą ir neviešą elgseną, tam tikros ideologijos pasirinkimą, kuris dažnai motyvavo ir asmeninės tapatybės perspektyvas. Anthony Giddenso teigimu, „asmens tapatybė yra viena jo egzistencinio saugumo dimensijų, todėl, kaip ir kitos egzistencinės ontologinio saugumo dimensijos, asmens tapatumo jausmai yra ir stiprūs, ir trapūs. Trapūs, nes visada susiję su biografija, kurią individas refleksyviai turi galvoje, o ji tėra viena ‘istorija’ tarp daugelio kitų galimų istorijų, kurias būtų galima papasakoti apie jo kaip asmens formavimąsi; stiprūs, nes asmens tapatumo jausmas dažnai išlieka gana tvirtas, kad atlaikytų didžiausią socialinės aplinkos, kurioje jis gyvena, įtampą ar pereinamuosius laikotar-

pius“¹. Šia mintimi būtų galima remtis skaitant vienos ryškiausių XIX a. pabaigos–XX a. pradžios lietuvių kultūros moterų – Gabrielės Petkevičaitės-Bitės – autobiografinius tekstus, svarstant, kodėl rašytoja, būdama neįgalaus kūno (dėl iškrypusio nugarkaulio liko „kupriuke“, buvo silpnos nervų sistemos, suminkštėjus kojos sąnariui sunkiai vaikščiojo, senatvėje silpnai matė ir girdėjo), niekadovs viešai neakcentavo šios savo patirties, bet atvirksčiai – rėmėsi tik griežtomis pozityvistinėmis nuostatomis „dirbti visuomenei“, nepaisyti asmeninių interesų, savaip ignoruojant ir asmeninę savo patirtį.

Lietuvių literatūros istorijoje Bitė yra figūra, prie kurios nuolat grįžtama. Traukia asmenybė ir jos visuomeninės veiklos mastai, kuriuos žymesni Bitės asmenybės tyrėjai (Petronėlė Česnulevičiūtė², Kostas Doveika³, Juozas Jasaitis⁴) yra nuodugnai aprašę. Bitė išties bu-

¹ Anthony Giddens, *Modernybė ir asmens tapatumas (Asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje)*, Vilnius: Pradai, 2000, 76.

² Žr. Petronėlė Česnulevičiūtė, „Gabrielė Petkevičaitė-Bitė“, *Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Raštai 1*, Vilnius: Vaga, 1966, 11–49.

³ Žr. Kostas Doveika, „Gabrielės Petkevičaitės-Bitės kritikos raštai“, *Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Raštai 5*, Vilnius: Vaga, 1968, 5–24.

⁴ Žr. Juozas Jasaitis, *Gabrielė Petkevičaitė-Bitė*, Vilnius: Vaga, 1972, 7–117.

vo ryški XIX–XX amžių sankirtos Lietuvos kultūrinio gyvenimo figūra: pedagogė, turėjusi namų mokytojo diplomą ir dėsčius vokiečių, prancūzų kalbas, taip pat istoriją, geografiją, matematiką; daraktorė, slapta mokiusi valstiečių ir miestelėnų vaikus; geradarė, savo lėšomis šelpusi jaunos, gabius, bet vargingai gyvenusius, ligotus žmones, vėliau su bendraminčiais įkūrusi labdaros draugiją „Žiburėlis“; publicistė, atsiliepusi į Vinco Kudirkos raginimą rašyti „Varpui“ ir „iš pareigos“ niekada nebepadėjusi plunksnos; Lietuvos feministinės minties pradininkė, dirbusi 1920 metų Steigiamajame Seime, daug prisidėjusi prie nepriklausomos Lietuvos švietimo sistemos kūrimo. Tačiau įtvirtinus Bitės, kaip visuomenininkės, vaizdinį XIX–XX amžių sankirtos lietuvių kultūroje pastarąjį dešimtmetį rašytojos tyrinėtojų pastebėta, kad per mažai mąstyta apie, Vytauto Kavolio žodžiais, tos „kultūros veiklą [jos] asmenybėje“⁵, nors ši jungtis buvusi ypač reikšminga ir įvairiaplanė.

Bene ryškiausiai kultūros veiklos problemiką, kalbant apie Bitės asmenybę, atskleidė Meilė Lukšienė studijoje „Keliai keleliai į inteligentes“ (2000)⁶, punktyriškai apžvelgdama žymesnių XIX–XX amžių sankirtos Lietuvos kultūros moterų „*tapsmo* inteligentėmis“ istoriją. Savaip aktualizuodama kavoliškąjį „kultūros veiklos asmenybėje“ klausimą ir jį suvokdama kaip *kultūrinės įtakos* problemą, literatūrologė *įtaką* interpretavo kaip sudėtingą ir įvairialypį psichologinį procesą, apimantį tiesioginę vertybių perimamumo patirtį ir vidiųjų kolizijų neišvengiamybę. Lukšienė minė-

⁵ Vytautas Kavolis, „Kultūros veikla“, *Kultūros dirbtuvės*, Vilnius: Baltos lankos, 1996, 170.

⁶ Meilė Lukšienė, „Keliai keleliai į inteligentes“, *Jungtys*, Vilnius: Alma littera, 2000, 400–456.

toje studijoje apie Bitę rašė, aiškindama jos visuomeninės, tautinės ir atskirai moteriškos (šiuo aspektu įdomiai Bitės kūrybą yra interpretavusi Viktorija Daujotytė⁷) tapatybės formavimosi slinktis: „Tai labai sunkus kelias, ne kiekvieniems pečiams pakeliama našta, juoba kad tą našta ši moteris užsikrovė ne vien jaunystės žydėjimo (to žydėjimo nė nebuvo) metu, bet visam gyvenimui, – ir panešė“⁸.

Ne vieno tyrinėtojo pastebėta: sąmoningas rašytojos paklusimas tuometės aplinkos (ir pirmiausia savo tėvų namų) imperatyvui „būti visuomenininke“, „dirbti kitiems“ yra reprezentacinis XIX–XX amžių sankirtos asmens visuomeninės tapatybės modelis. Tačiau kultūros veikla neapsiriboja vien visuomeniniu tapatumu, juoba kai kalbama apie asmenybės, siejančios viešo ir asmeninio gyvenimo patirtį, nuostatas ir pasirinkimą, kultūros veiklą. Pasak Kavolio, „visuomenė susideda iš individų, kurie turi savo privatų gyvenimą“⁹, taigi neišvengimas yra ir to asmeninio gyvenimo pasirodymas visuomeninėje erdvėje, ir atvirkščiai: viešosios (bendrosios) nuostatos vienaip ar kitaip visuomet atsiliepia asmeninei patirtčiai bei jos interpretacijai. Šios sąsajos svarbios bandant suvokti, kaip formuojasi bendruomeninis ir individualusis žmonių sąmoningumas, kuriant įvairius tapatybių modelius ir juos žyminčią kalbą.

Šio straipsnio intriga yra gražiosios Juozo Tumo-Vaižganto minties apie Bitę – „per savo amžių mūsų kultūrai nudirbo daugiau, negu

⁷ Žr. Viktorija Daujotytė, „Gabrielė Petkevičaitė-Bitė“, *Viktorija Daujotytė, Parašyta moterų*, Vilnius: Alma littera, 2001, 126–129; taip pat žr. Daujotytė, *Moters dalis ir dalia*, Vilnius: Vaga, 1992, 50–53.

⁸ *Ten pat*, 432.

⁹ Kavolis, 170.

visos kitos, turėdamos arklio sveikatą¹⁰ – ir pačios rašytojos viešosios laikysenos sankirta: apie savo silpną sveikatą ji buvo linkusi kalbėti tik asmeninėje korespondencijoje. Bitės, kaip neįgalaus kūno moters, gyvenimo patirtis labiau atsiskleidžia iš jos amžininkų prisiminimų ir – labai negausiai – iš jos pačios autobiografinių tekstų, daugiausia iš *Atsiminimų, Karo metų dienoraščio*, laiškų. Kodėl Bitė viešai vengė tapatintis su neįgalių žmonių patirtimi ir pasirinko kitą santykio su šiais žmonėmis būdą – tapo dalies jų (ypač talentingų ir mokslo siekiančių) globėja, prisiimdama „stipriosios vaidmenį“, kuris buvo nelengvas, atskirais laikotarpiais – ir nepakeliamas. Straipsnyje, pasitelkus dabartinių kultūrologinių neįgalaus kūno asmens studijų teorines atramas, norima suprasti, kaip formavosi Bitės „dvigubos pilietybės“ (pasak Susan Sontag, „kiekvienas gimstantis asmuo turi dvi pilietybes: viena – sveikųjų; antra – ligos valdų“¹¹) retorika, ženklinanti rašytojos asmenybės istoriją, nuolatinio buvimo tarp dramatiškumą. Iš neįgalaus kūno asmens studijų pozicijų atidžiau bus pažvelgta į Bitės tėvų šeimos gyvenimą, daugiausia formavusį jos sąmoningumą ir lėmusį pasirinkimą.

Neįgalus kūnas: teorinės atramos

Neįgalaus kūno studijos neįgalų kūną apibrėžia ne kaip asmens defektą, bet kaip fizinę skirtį¹². Pasak Simi Linton, vežimėliu judančios

Niujorko universiteto psichologijos profesorės, šiuo metu Vakarų kultūroje ryškios dvi neįgalaus kūno recepciją aiškinančios kryptys: *konstruktyvistinė* ir *esencialistinė*¹³. Konstruktyvistinė kryptis pabrėžia deterministinę (priežastinę) neįgalaus kūno tapatybės formavimosi logiką, teigiančią, kad asmens savivoka priklauso nuo konkrečioje visuomenėje vyraujančio *socialinio vaizdinio*. Esencialistai tvirtina atvirkščiai: jiems nepakanka vien „išlaisvinti“ neįgalų kūną iš jį kaip trūkumą ar nukrypimą traktuojančių medicinos ir socialikos interpretacijų. Pripažindami neišvengiamas deterministines interpretacijas, kurios veikia neįgalaus kūno asmens savivoką, jie intensyviau domisi ne bendrosiomis fizinės negalios sampratomis, bet individualiais neįgalaus kūno asmens patirties variantais.

Esencialistinių neįgalaus kūno studijų atstovai (bene ryškiausi jų – Rosemarie Garland Thomson, Lennard J. Davis ir kt.) „autorizuoja neįgalaus kūno asmens istoriją“, bandydami atskirti *idejų apie socialumą istoriją* nuo *socialumo patyrimo* istorijos. Jie tvirtina, kad ir neįgalaus kūno problemikos srityje ilgą laiką keltą asmens „socialinės tapatybės“ klausimą „Kas esi?“ turėtų pakeisti „asmeninės tapatybės“ patvirtinimas: „Kas esu?“¹⁴ Asmeninės tapatybės reprezentacijas esencialistai sieja su konkrečiais neįgalaus kūno asmens gyvenimo pavyzdžiais, paneigiančiais medicinos ir socialinių mokslų teorijas, įrodinėjančias neįgalumo ir „gyvenimo kokybės pablogėjimo“ sąsa-

¹⁰ Vaižgantas, *Raštai* 13, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002, 126.

¹¹ Susan Sontag, *Choroba jako metafora. AIDS I jęgo metaforę*, Warszawa: Panstwowy Instytut Wydawniczy, 1999, 10.

¹² Plačiau žr. Aistė Birgerytė, „Literatūrologinių neįgalaus kūno studijų perspektyvos“, *Literatūra E-2*, 2003.

¹³ Simi Linton, *Claiming Disability: Knowledge and Identity (Cultural Front Series)*, New York University Press, 1998, 10.

¹⁴ Martin Hollis, „Įvadas. Asmuo ir vaidmenys“, *Socialinių mokslų filosofija*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000, 213.

jas. Esencialistai iš principo klausia, kaip (iš kokių šaltinių) gali būti sužinoma, kas yra neįgalus kūnas ir jo galimybės, išskeldami kūno negaliai pažinti svarbią *retorinės lokacijos* problemą. Jie tvirtina, kad tai, „kas buvo ir dažnai tebėra laikoma universaliomis tiesomis, iš tikrųjų tinka tik vienos kultūros, rasės ir klasės atstovams“¹⁵, taip kvestionuodami vienos retorinės pozicijos (dažniausiai medicinos ir socialinių mokslų) dominavimo tendenciją. Kritikuodami šios tendencijos rezultata – atsivėrusią prarają tarp neįgalaus kūno žmonių individualiosios patirties ir jų reprezentacijų, kurią lemia *retorinis efektas*, kylantis iš socialinių santykių tarp žmonių, užimančių norminančiųjų pozicijas, ir kūno negalios situacijoje esančiųjų¹⁶ (Thomson), esencialistai siekia reabilituoti individualiuosius asmens pasakojimus. Kai skaitomi Bitės autobiografiniai tekstai (*Atsiminimai, Karo metų dienoraštis*, laiškai), kuriuose atsiskleidžia jos, kaip neįgalaus kūno moters, savivokos istorija, esencialistinės neįgalumo studijų krypties pozicija jiems interpretuoti pasirodo adekvačiausia.

Straipsnyje Bitės autobiografiniai tekstai (ir juose ryški viešosios ir neviešosios asmens raiškos perskyra) interpretuojami iš literatūros antropologijos pozicijų. Wolfgango Iserio teigimu, „norėdami suvokti tikrąsias literatūros funkcijas (ir pirmiausiai epistemologines funkcijas), turime skverbtis už ankstesnių plačiai pripažintų literatūros legitimacijos formų

¹⁵ Flax Jane, „Postmodernizmas ir lyčių santykiai feministinėje teorijoje“, *Feminizmo ekskursai: Moters samprata nuo Antikos iki postmodernizmo* [sudarė, įvadą ir įžangas apie autorius parašė Karla Gruodis], Vilnius: Pradai, 1995, 453.

¹⁶ Rosemarie Garland Thomson, *Extraordinary Bodies: Figuring Physical Disability in American Culture and Literature*, 50.

– už jos autonomijos, už mimetinių socialinių santykių atspindžio ar net už apsišvietusio marksizmo (Kosikas) suformuluotos generatyvinės jėgos formuojant tikrovę. Tada dėmesio centre atsidurs žmonių, kurių gyvenimą palaiko jų vaizduotė (*išskirta mano* – A. B.), antropologinis aprūpinimas“¹⁷. Kaip žinoma, literatūros antropologijai rūpi ne tik individualių intencijų problema, kurią būtų galima apibendrintai suvokti kaip valingą individualios sąmonės raiškos temą, bet ir tai, kaip ir kieno toji subjektyvi sąmonė formuojama.

Iš Bitės *Atsiminimų, Karo metų dienoraščio*, laiškų siekiant suprasti, kokie veiksniai lemia jos, kaip neįgalaus kūno asmens, tapatumą, reikėtų pamąstyti ir apie neišvengiamą jo santykį su Kitu. Tai natūrali (o neįgalaus kūno asmens epistemologijai tiesiog būtina) dialogo situacija, kuri kultūrologinėse neįgalumo studijose apibrėžiama ir kaip etikos problema, jei etiką apskritai suvoksime kaip „teorinių nuostatų visumą, kuri reguliuoja mūsų santykius su Kitu [...] kaip santykius su Kito išore, Kito kūnu“¹⁸. Literatūrologinė neįgalaus kūno asmens interpretacijai dialogas yra svarbus kaip neįgalaus kūno asmens autoreferencijos erdvė, kurioje paaiškėja, kokia aplinka gali būti suinteresuota aktualizuoti subjektyvią neįgalaus kūno patirtį kaip reikšminį bendrosios žmogaus fizinės savivokos kodą; kokioje sociokultūrinėje erdvėje apskritai įmanoma neįgalaus kūno asmens patirčiai adekvati ją atspindinčio vaizdinio reprezentacija; kiek ji gali

¹⁷ Wolfgang Iser, *Fiktyvumas ir įsivaizdavimas. Literatūrinės antropologijos perspektyvos*, Vilnius: Aidai, 2002, 8.

¹⁸ Žukauskaitė Audronė, „Apie etiką, anti-etiką ir poetikos negalimybę“, *[Po]etikos: kaip galima šiuolaikinė etika* [sudarytojos Nerija Putinaitė ir Audronė Žukauskaitė], Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, Vilnius: Aidai, 2002, 95.

tapti tuo informatyviuoju, esencialistams tiek vilties teikiančiu ir todėl jų akcentuojamu neįgalaus kūno adekvačios epistemologijos sandu, o kiek – jį užgožiančiu viešųjų, dažniausiai stereotipiškai menkaverčių kūno negalios vaizdinių simuliakru.

Gydytojo inteligento namų ideologija: pasakya ir nutylėta

Bitė individualų santykį su kultūros veiklos formomis kaip realiai funkcionuojančia vertybių visuma, lėmusia ne tik kultūrinės tapatybės pobūdį, bet ir neįgalaus kūno reprezentacijų kryptis, patyrė labai anksti – dar savo tėvų namuose. Petkevičių šeimoje tvyrojusių demokratinių idėjų įtaką Bitės pažiūroms yra aptarę beveik visi jos gyvenimą studijavę literatūrologai: vieni (Česnulevičiūtė, Jasaitis) kaip kontekstinį biografijos faktą, kiti (Lukšienė, Daujotytė) – kaip ryškų asmenybės formavimosi impulsą. Tačiau neįgalaus kūno asmens studijoms ne kartą interpretuotos Bitės tėvų pozicijos įdomios ir kiek specifiškesniu aspektu: tai tiesiogiai su neįgalaus žmogaus kūnu susijusi erdvė, kurioje formavosi bręstančios rašytojos fizinis tapatumas ir jos viešosios retorikos strategijos.

Viename savo *Atsiminimų* eskize, pavadintame *Mano motina* (1936), Bitė rašė: „Gimiau 1861 metų pavasarį gimtajame tėvo dvarelyje, apsuptame tankia girių siena, girių, tada dar pilnų žvėrių žvėrelių, neišskiriant piktų gyvačių ir naktimis staugiančių vilkų. Bet netrūko ir malonių girių giesmininkų, margaplunksnių paukštelių, su kuriais gyvenau ir mokėjau jais džiaugtis“¹⁹. Gabrielė gimė mediko šeimoje:

¹⁹ Gabrielė Petkevičiūtė-Bitė, *Mano motina, Raštai* 1, 356. Toliau cituojant *Raštus* nurodomas tik tomas ir puslapis.

buvo gydytojo Jono Leono Petkevičiaus ir Malvinos Chodakauskaitės-Petkevičienės pirmagimė. Iš šviesios bajorų giminės kilusį jos tėvą Petkevičių, XIX amžiaus viduryje studijavusį mediciną Kijevo universitete ir ten demokratinėmis idėjomis susižavėjusį, amžininkai prisimena kaip labai gerą *daktarą*, besidomėjusį medicinos naujovėmis ir jas taikiusį praktiškai²⁰. Bitė mėgo akcentuoti besąlygišką tėvo atsidavimą savo profesijai: „Jei pasitaikydavo sunkiai sergąs ligonis ligoninėje, tai girėdavau, kaip tėvelis kelis kartus naktį keldavos iš patalo, kad ir žiemą, ir šaltais nekūrenamais koridoriais nulipdavo į ligoninę“, rašė *Karo metų dienoraštyje* (II, 322). Tačiau būti tik geru atsidavusiu savo profesijos žinovu XIX amžiaus vidurio kultūroje gydytojui buvo maža. Mediko profesija tuomet glaudžiai sieta ir su inteligento (aktyvaus, išsilavinusio visuomenės veikėjo) vaidmeniu, nes „gydytojo elgimasis tuo laiku buvo labiau pabrėžiamas kaip žmogaus, baigusio aukštąjį mokslą“ (II, 42). Kultūrinį gydytojo inteligento vaizdinį, beveik iki XX amžiaus vidurio funkcionavusį lietuvių sąmonėje, išpopuliarino Vilniaus universitete nuo 1805 m. veikusios Medicinos draugijos idėjos, apibrėžusios gydytojų – anuomet labiausiai organizuotos ir susitelkusios inteligentijos grupės – socialinį ir kultūrinį statusą. „[Universitete] medikams buvo keliami didžiausi profesiniai reikalavimai, jie privalėjo išklaudyti visą universitetinį (*ne tik su medicina susijusį* – A. B.) kursą, kad galėtų oficialiai verstis gydytojo praktika.“²¹ Humanitarinį

²⁰ Š. Meras, *Mano atsiminimai apie d-rą Joną - Leoną Petkevičių*, *Medicina* 12, 1928, 776–779.

²¹ Egidijus Aleksandravičius, Antanas Kulakauskas, *Carų valdžioje: XIX amžiaus Lietuva*, Vilnius: Baltos lankos, 1996, 247–248.

išsilavinimą įgiję jaunieji XIX amžiaus pradžios gydytojai, anksčiausiai susitelkę į savo profesinę draugiją, ne tik aktyviai dalyvavo Lietuvos kultūriniame gyvenime²² – dirbo medicinos mokslo srityje, bet ir rūpinosi tomis kultūros sferomis, kurios tiesiogiai nieko bendra su jų profesija neturėjo²³. Gydytojo, kaip visuomenės ir jos kultūros žmogaus, samprata veikė ir 1850–1855 metais jau Kijevo universitete studijavusio Petkevičiaus profesinę saviemonę, kuriai papildomų argumentų teikė tuo metu Rusijoje populiarios „narodnininkystės“ idėjos. (Priminsime, kad 1832 metais, carui Nikolajui I uždarius Vilniaus universitetą, vietoj Medicinos fakulteto buvo įkurta Vilniaus medicinos-chirurgijos akademija, o kai ji buvo panaikinta (1841 m.), dauguma jos studentų ir profesorių buvo perkelta į Kijevo medicinos fakultetą.) Jasaičio pastebėta, kad tuometis Kijevo universiteto Medicinos fakultetas „greta mokslinio ir pedagoginio darbo varė ir kitokią veiklą – kovojo mieste su epidemijomis, gamino vaistus visuomenei, gydė miesto gyventojus, fakulteto dėstytojai savanoriškai dalyvavo Krymo kare kaip gydytojai“²⁴. Taigi grįžus į Lietuvą, pasak Lukšienės, Petkevičiaus „orientacija buvo jau naujoviška, dar XIX a. pirmoje pusėje pradėjusi plisti bajorų, ypač mažai pasiturinčių, tarpe: jis jau gyveno iš profesinio inteligento darbo“²⁵. Būtent dėl pastarosios nuostatos savo tėvu ypač didžiavosi Bitė. Vaižgantui laiške rašiusi: „Nemačiau žmogaus, kuris tiek dirbtų. [...] O demokratas ir visuomenininkas. Gyveno tik mintimi kaip kitiems

²² *Ten pat*, 225.

²³ *Ten pat*, 248.

²⁴ Jasaitis, 9.

²⁵ Lukšienė, 430.

tarnauti. O ligonis kiekvienas jam tai jau tabu...“ (IV, 273)

Petkevičiaus, „inteligento iš profesijos“, pirmąją pagalbininke buvusi Bitės motina, smulkaus Čelkių dvarininko duktė Malvina Chodakauskaitė-Petkevičienė²⁶. Ji padėjo vyrui ligoninėje slaugyti sunkius ligonius (nuo kurių, kai Gabrielei buvo devyneri, apsikrėtė šilvine ir mirė), šelpė pavargėlių šeimas, organizavo 1868 metais maitinimą badaujantiems. *Atsiminimuose* Bitė apie motiną yra rašiusi: „Mes, vaikai, žiūrėdavom tik pro langą, kaip išstis valandas stovėdavo motutė kieme tarp dviejų didžiulių katilų ir pilstė į dubenis viralą, o tarnaitė dalijo duonos riekės žmonių skruzdėlynui. Ir niekuomet neišgirsdavome nusiskundžiant motutės, kad ji pavargusi... Priešingai, džiaugdavosi visuomet, kad įstengia ir gali vargstantiems patarnauti“ (I, 359). Reikia pažymėti, kad, įvairiuose tekstuose dažnai pabrėžusi ypatingą tėvo autoritetą, apie savo motiną Bitė kalbėjo gana santūriai (jos vaizdinys labiau atsiskleidžia per tėvo gyvenimo istoriją). Tai įdomu, nes Petkevičienė, per devynerius metus pagimdžiusi šešetą vaikų ir sugebėjusi praplėsti tradicines šeimos ribas, visuomeninių aspiracijų turėjusiai dukrai tikriausiai buvo puikus pavyzdys. Tačiau neišsamus motinos portretas Bitės motyvuotas atminties stygiumi: „Dešimtus metus baigiau, kai mirė motutė. Aišku, kad ir mano atsiminimai negali būti gausūs“ (I, 356).

Puziniškyje Bitės tėvų – bajorų, gyvenusių demokratinėmis XIX amžiaus idėjomis, – na-

²⁶ Chodakauskų giminė buvusi sena ir plati. Bitės prosenelė kilusi iš baudžiauninkų, o jos labai tolimas giminaitis, sako, buvęs net pats Napoleonas. „Visokio kraujo yra manyje“, – mėgo juokauti Bitė. Chodakauskų giminės genealoginis medis saugomas Panevėžyje.

mai (maždaug nuo 1865-ųjų) buvo tapę svarbia susibūrimų vieta. Čia užklysdavo ne tik ligoniai, bet ir knygnešiai, nuo caro sargybos besislapstantys 1863 metų sukilimo dalyviai. *Atsiminimuose* Bitė rašė: „mano tėvo-gydytojo buvo tokios rūšies namai, į kuriuos žmonės plaukdavo ieškodami patarimo ne vien savo kūno ligoms [...]. Kodėl mūsų tėvelio namai taip kitokiais dvasios reikalais gyveno, ir šandien aiškiai pasakyti nemoku. Gal dėl to, kad tėvo motina buvo sodiečių kilmės? Gal dėl to, kad tėvelis buvo gydytojas ir jau savo profesijos priverstas ištisomis dienomis į mūsų liaudies vargus žiūrėti ir klausytis jų pasiskundimų?“ (I, 645) Tačiau tai, kad Petkevičių namai „kitokiais dvasios reikalais gyveno“, lėmė ne tik Bitės senelės (raštingos XIX amžiaus pradžios kaimo moters) sodietiška kilmė, tėvo gydytojo profesija, bet ir tyli šios šeimos drama.

Faktologiniai duomenys liudija, kad penki iš šešių Petkevičių vaikų gimė ligoti. Gabrielė buvo pirmoji, turėjusi kūno negalią. Galima rasti atsiminimų apie tai, kad Petkevičių santuoką yra persekiojęs kraujomaišos šešėlis, itin kinamai motyvuojantis Bitės fizinį paliegimą. Pavyzdžiui, P. Guiga atsimena, jog „aiškindamas dukters luošumo priežastį, savo draugui gydytojui Stanislovui Dobalskiui Zvanogulėje Petkevičius yra išsitaręs, kad Gabrielė ligota esanti ‘dėl pačių tėvų kaltės, surišus santuoką giminystėje. Ir gyvulių, ir javų geri ūkininkai stengiasi veislei įsigyti iš toliau, kad gyviai ir augalai tarpusavy nesikryžiuotų, tik mes ‘bajorai’ į tą svarbų dalyką neatsižvelgėme“²⁷. Kraujomaišos versiją patvirtina ir tai, kad Petkevičių šeimoje buvo vaikų, turėjusių ir psi-

chikos negalią. Pati Bitė Vaižgantui yra rašiusi: „[jos] neturtis brolis Vladislavas, ne tiek neturtis, kiek suglebėlis. Gimęs per anksti – 7 mėnesių. Iš tokių vaikų retai kada žmonės išeina kaip reikiant. Niekomet nebuvo galima atspėti, kas darėsi po jo kaušu“ (VI, 200); „Vaclovas mirė. (...) Atėjo žmogui galvon panešioti kumeliuką... paralyžiavo... ir... Liko nesveiki Vaclovo vaikai – nesveiki ir daug iš tėvo būdo paveldėję“ (VI, 204). Jasaitis savo monografijoje taip pat yra minėjęs, kad „Petkevičiai apskritai nepasižymėjo stipria prigimtimi: Gabrielės sesuo Judita ir brolis Petras mirė eidami aukštesniausias mokyklas, o brolis Jonas – baigęs Peterburge institutą“²⁸.

Žvelgiant iš neįgalaus kūno studijų pozicijų, kurios svarbios įvairių negalių atsiradimo aiškinimo retorikai, atrodo reikšminga pačios Bitės neįgalumo versijų gausa. Šiame kontekste įdomus dar vienas Guigos prisiminimas: „Gabrielė visada, net jaunesnė būdama, į bitę atrodė panaši: linksma, judri, darbšti, pusiau persismaukusi diržiuku arba auksine grandinėle, prisegta prie laikrodėlio. Įkaušusio svečio nekukliai užklausta, kodėl kiek ne natūraliai palinkusi, neišsižeisdavo, bet atsakydavo, kad gydytojų nuomone esą kaulai suminkštėję ir ji serganti augalų liga – rachitu, bet ji taip nemananti. Augalai, – sako, – gyvena drėgnoje migloje iš visų pusių apsupti jūrų vandeniomis, o ji dar jūros nebuvo mačiusi, kai pasijuto belinkstanti. Greičiausiai būsianti užsigavusi bekrisdama iš medžio ar bevirdama nuo smarkiai bėgančio arklio“²⁹. Bitės draugė Jonelienė savo atsiminimuose yra tvirtinusi, kad „Pet-

²⁷ P. Guiga, *Atsiminimai*, Maironio literatūros muziejus, asmeninis G. Petkevičaitės-Bitės fondas.

²⁸ Jasaitis, 19.

²⁹ P. Guiga, *Atsiminimai*, Maironio literatūros muziejus, asmeninis G. Petkevičaitės-Bitės fondas.

kevičaitė pasakojusi, jog jaunystėje buvusi sveika ir graži. Džiova užsikrėtusi Mintaujoje nuo vienos draugės, su kuria kartu miegodavusi ir gavusi nugarkaulio iškrypimą³⁰. Šią, populiarią nei kraujomaišos padariniai, Bitės negalios versiją mini beveik visi rašytojos gyvenimo tyrinėtojai. Gausūs sociokultūriniai neįgalumo tyrimai Amerikoje ir Vakarų Europoje tvirtina, kad ypatingas kūno negalios priežasties akcentavimas (tai rodo ir Mary Douglas antropologinės studijos³¹) iš esmės žymi negatyvų požiūrį į kūno negalią: jos priežastys tampa tarsi lengvinančiųjų arba sunkinančiųjų neįgalumo aplinkybių paieška.

Įvairios neįgalaus kūno tyrinėjimų pozicijos (Erving Goffman³², Thomson³³) teigia, kad visuomenė (ypač hierarchinė) visuomet palankiau žiūri į žmogų, kuris gimė sveikas ir kurį negalia ištiko vėliau (tokį požiūrį lemia genetinio apsigimimo kaip galimo bendruomenės išsigimimo baimė), nei į tą, kurio kūno neįgalumas prigimtinis. Dėl prigimtos kūdikio negalios dažniausiai stigmatizuojami jo tėvai – iš jų visuomenė nuolat prašo pasiaiškinimų. Tokia buvusi ir XIX–XX amžių sankirtos realija. Todėl Bitės tėvams – bajorams, priklausiusiems visuomenės luomui, kuriam būdingas įvairių vertybių paveldimumas, – neįgalaus vaiko (ir ne vieno) gimimas galėjo būti rimta psichologinė drama, koregavusi jų retorinę laikyseną. Psichosociologų pastebėta, kad „gimus neįga-

liam vaikui be gedėjimo kaip ‘idealizuoto vaiko’ praradimo, tėvai (ypač motinos) beveik visada išgyvena ir savęs nuvertinimo etapą, kuris pirmiausiai siejasi su reprodukcijos kokybe – sveiko kūdikio gimimas lyg ir patvirtina tėvų genetinį vertingumą, tuo tarpu vaiko neįgalumo diagnozė psichologiškai ją paneigia ir taip koreguoja tolimesnius šeimos planavimo žingsnius; tai ypač ryšku, jei vaikas su negalia – šeimos pirmagimis³⁴. Todėl atkreipus dėmesį į psichologinę Bitės tėvų situaciją, iš kitos perspektyvos (bent jau kaip prielaida) atsiveria ir gilesne intencija nei gydytojo inteligento vaidmuo ar „narodnininkystės“ idėjos pagrįstas jų „atsigręžimas į liaudį“ kaip lygiavertį bendruomeninio dialogo partnerį. Lukšienės pastebėjimu, „Petkevičius gydė neimdamas pinigų iš to, kurs neturi, šelpė, kas buvo reikalingas. [...] Jeigu tai būtų tik filantropiški, gailestingumo darbai, tai galima būtų sakyti, kad tai senas krikščioniškosios pasaulėžiūros priesakų vykdymas, asmenišką, individualus savo prievolių atlikimas, kad pelnytum dangaus karalystę. Tai iš dalies tas ir nebe tas³⁵. Galbūt vidinis Petkevičių viešosios veiklos motyvas, kurio neįmanoma tiksliai apibrėžti, galėjo būti stimuliuojamas ir skausmingos tėviškos patirties intensyvumo, kuris kilo ir iš neišsakyto siekio sugrąžinti sau patiems, o kartu ir ligotiems ar kitaip silpniems žmonėms prigimtini pasitikėjimą *galia gyventi* ir *gyventi*

³⁰ *Ten pat.*

³¹ Žr. Mary Douglas, *Purity and Danger: An Analysis of Concepts Pollution and Taboo*, London: Reutledge and Kegan Paul, 1966.

³² Žr. Ervig Goffman, *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*, Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall, 1963.

³³ Žr. Thomson, 5–50.

³⁴ Rūta Butkevičienė, „Šeimų, auginančių vaikus su sutrikusia klausa, psichosocialinės padėties tyrimų metodika“, *Tradicija ir pokyčiai: filosofinė ir sociologinė perspektyva*, sud. Nerija Putinaitė, Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, Vilnius: Aidai, 1999, 109–110.

³⁵ Lukšienė, 432.

oriai, visavertiškai³⁶. Deja, platesnei Bitės tėvų psichologinės situacijos rekonstrukcijai ir analizei trūksta gausesnės dokumentinės medžiagos. Tačiau ir pabiri jos fragmentai liudija, kad pozityvistinei Petkevičių namų ideologijai, esmingai formavusiai Gabrielės sąmonėje, individualiąją retoriką ir viešąsias pozicijas, įtakos turėjo ir dramatiška šios šeimos patirtis. Ši patirtis tapo tarsi socialinio statuso įtūriumi, glaistomu kultūrinių intencijų ir viešosios jų raiškos, retušuojant asmeninių išgyvenimų svarbą, neigiant kalbos apie ją galimybę, kartu žlugdant ir intymesnės (pirmiausia su kūno patirtimi susijusios) tapatybės formavimosi laiką.

Be stigos: neakcentuota, bet ir nesuprasta kūno negalia

Svarstant Bitės, kaip neįgalaus kūno moters, savivokos formavimosi aplinkybes, Petkevičių

namų ideologija atrodo išties nevienareikšmiška, nors tuometėje lietuvių kultūroje gana simptomiška, atskleidžianti, kad demokratiniais idealais pagrįsta viešoji ideologija nebūtinai laisvino asmeninį žmogaus gyvenimą. Bitės tėvų namuose tyrojusios liberalios idėjos mergaitę skatino labai anksti, kaip pasakytų Goffmanas, „kvestionuoti pačią stigmatizacijos idėją“³⁷, kuri pasireiškė visko, kas skirtinga, pripažinimu: „Gydytojo pareiga – gydyti kiekvieną, kas jo šaukiasi arba pagalbos reikalingas, nežiūrint į sergančiojo dorą“ (II, 290). Tai galėjo būti svarbus impulsas fizinę negalią turinčios mergaitės savivokai, bet skirtingumo pripažinimas Petkevičių namuose nebuvo tiesiogiai siejamas su neįgalaus kūno apibrėžtimi – pastarasis Gabrielės aplinkos buvo tiesiog neakcentuojamas. Kalbant neįgalaus kūno studijų terminais, Bitės tėvams buvo parankesnė fizinės negalios kaip kūno skirties „akustinių simuliakrų“ (Thomson) samprata, kai pagal sugestijos principą kūno skirtis asocijuojama su kitais visuomenėje egzistuojančiais socialiniais skirtumais ir per juos reflektuojama³⁸. Petkevičių namuose skirtingumo pripažinimas pirmiausia buvo suvokiamas kaip lygiateisiško santykio su kitokia socialine aplinka galimybė. Iš Bitės *Atsiminimų* matyti, kad lygiateisiško santykio formavimasis čia prasidėjo nuo vaikų požiūrio į namų tarnus, valstiečius ugdymo: „griežčiausiai buvo saugoma, kad ponaičiai ne tik nenusidėtų tarnams, bet ir šurkštaus žodžio jiems neištartų; taip atsitikus, be jokių apeliacijų reikėdavo tuoj pat atsiprašyti ir ne vien žodžiais: dar reikėdavo jiems ranką, o labiausiai prasikaltus ir koją pabučiuoti“

³⁶ Gimi sveikam (arba pagimdyti sveiką kūdikį) normatyvinėje sąmonėje reiškia *įvykdyti* svarbiausią gyvybės kaip *galios gyventi* sąlygą, kuri susikomplicuoja gimus ne sveikam (t. y. iš prigimties *galios gyventi* stokojančiam) vaikui. Psichologai, analizuodami tėvų reakcijas į savo neįgalų kūdikį, yra pastebėję, kad per susitaikymo su vaiko negalia procesą neišvengiamas yra ir savotiško jo *gedėjimo* (kaip vaiko mirties) etapas (žr. Jonas Ruškus, „Šeima, auginanti neįgalų vaiką: psichosocialinė situacija“, *Negalės fenomenas*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2002, 156–158). Daujotytė, analizuodama Vandos Juknaitės *Šermenis* (Alinos personažą), yra apčiuopusi ir įdomiai interpretavusi psichologinę motinos reakciją gimus *negyvam* kūdikiui (artimą ir neįgalaus vaiko gimimui): „Kodėl tik negyvą sopulį pagimdžiusiai moteriai svarbu, kad kūdikis „kelias minutes buvo gyvas“? Mirtį gimusiam nėra tas pats, kas gimti negyvam. Pagimdyti gyvą – vadinasi, išsiteisinti gyvybės akivaizdoje. Ne iščiose mirė, mirė *jau* pasaulyje“ (Viktorija Daujotytė, „Vanda Juknaitė: motinystės įdubos“, *Parašyta moterų*, Vilnius: Alma littera, 2001, 731). Lygiai taip pat motinai svarbu, ar jos kūdikio negalia prasidėjo jos iščiose, ar *jau* pasaulyje. Tai tas pats pasiteisinimo *gyvybės* akivaizdoje ieškojimas, dažnai išplečiamas iki įsitvirtinimo sociokultūrinėje erdvėje galimybių: „Jei mano Salomėja būtų sveika, aš dabar būčiau karalienė“ (Severijos ištartis Juknaitės *Šermenyse*), ryškus visoje XX amžiaus lietuvių literatūroje.

³⁷ Thomson, 21.

³⁸ *Ten pat*, 38.

(I, 357). Petkevičienė sakydavo, kad „jei užeis kada noras tarnaitę užgauti nemandagiu žodžiu, tai žinok, kad užgausi mane, savo motiną, drauge ir tėvelį“ (I, 357). Artimo meilės idėja buvo pagrindinė vaikų auklėjimo kryptis: „Motina man nuosaikiai aiškino, kad Dievas leido pasauly visiems žmonėms lygiai gyventi ir įsakė mylėti savo artimą kaip patį save“ (I, 357). Todėl mažoji Gabrielė buvo su pažindinama su įvairiausiais žmonėmis, ypač su pavargėliais, prašančiais išmaldos. „Kai ateidavo elgetaudami tėvai su vaikais, motina man patardavo pasidalyti koku skanėstu su aplinkiniais, o paskui jai pasakyti ar būtų buvę skaniau tą gardesį pačiai suvalgyti, ar matyti, kaip vargšas džiaugėsi tokį kąsnelį gavęs.“ (I, 357)

Ne tik altruistinės, bet ir 1863 metų sukilimo idėjos Petkevičių vaikams buvo diegiamos: lygūs yra luomai, tautos, kalbos. Taip pat ir lietuvių kalba. XIX amžiaus viduryje Lietuvos bajoriškoje aplinkoje vyravusiai lenkakalbei kultūrai lietuvių kalbos, kaip kultūrinės skirties, pripažinimas buvo neįprastas veiksmas: „Juk anais laikais lenkų kalba buvo lyg ir inteligencijos požymis, be to, dar ir priklausymo prie dvarininkų luomo. O čia gydytojo ir dvarininko duktė... ir niekinama lietuvių kalba“ (I,357). Petkevičiai priklausė negausiam tuometės Lietuvos šviesiųjų bajorų būriui, kurie į etninę kultūrą atidžiai žvelgė dar tada, kai „valstietijos sąmoningumo daigai tik kalėsi, kultūriniai liaudies poreikiai buvo labai elementarūs“³⁹. Vis dėlto, pasak Lukšienės, Petkevičiai išsiskyrė ir iš „šviesiųjų bajorų būrio – jų lietuviškumas nebuvo naujai atrastas, bet tęstinis: ‘Kaip taikliai yra pasakęs Vaižgantas, daktaras su savo

Gabrijelia buvo lietuviais gimę ir to neužsigynė...“⁴⁰ Petkevičių gyvenime intensyviai funkcionavęs lietuvių kalbos reikšmingumas buvo vienas ryškiausių jų tautinės tapatybės patvirtinimų, vėlgi orientuotų į viešąją erdvę, nesprendžiant individualesnių, taip pat ir kūniškos skirties patirčių bei joms adekvačios kalbos ugdymo klausimų.

Taigi XIX a. pabaigos tautinių ir demokratinų idėjų persmelktoje bajoriškoje aplinkoje Gabrielė tėvų buvo auklėjama kaip visiškai sveikas (kitaip tariant, įprastas edukacines normas atitinkantis) vaikas – jos fizinė negalia (kaip kūno skirtis) išvengė bet kokių stigmatizuojančių akcentų. Tačiau (ir tai yra didysis demokratinės Petkevičių šeimos paradoksas) Gabrielei teko patirti tėvo neigiamai akcentuotą kitos kūno skirties – moteriškosios lyties – stigmą: tik dėl jos mergaitė atsisakė universitetinio išsilavinimo svajonių, kitų asmeninių interesų. Neįgalaus kūno studijų kontekste tai įdomus atvejis: fizinė negalia yra pri-

⁴⁰ Lukšienė, 432. Pabrėžtina, kad Bitė buvo bene vienintelė bajoraitė, nuo mažens lietuvių kalba kalbėjusi: „Namų kalba visuomet buvo ir lenkiška ir lietuviška. Su vaikais buvo kalbama lietuvių kalba, nes kitos kalbos samdytos auklės nemokėjo“ (VI, 353). Savo *Atsiminimuose* rašytoja fiksuoja tėvo lietuvių kalbos pasirinkimo motyvą: „Universitetą baigdamas tariau sau: jei ir tektų bausti, tai nei savo šalies nemesčiau, nei nuo savo žmonių ir jų kalbos nesiskirčiau. Tėvynė padarė mane tokį, koks aš esu, ir visada liksiu jai skolingas“ (I, 647). Petkevičius savo tėvų namuose buvo lietuviškai kalbinamas: „Kad mano senelio ir tėvo namuose lietuvių kalba lygiomis pilietybės teisėmis visada naudojosi, tai svarbiausia priežastis buvo bobutės (iš tėvo pusės) lietuviška kilmė. Ir ne tik kalbai ta kilmė pravėrė į mūsų šeimyną duris, bet ir visoms demokratybės idėjoms“ (I, 349). Mat Petkevičiaus tėvas „[...] lenkuojantis bajoras, buvo vedęs anais laikais valstietę lietuvę (...). Bobutė man gimus, jau seniai buvo mirusi, o kiek sykių savo tėvelio klausiau, koku būdu ir kodėl senelis ją vedė, jis man atsakydavo visuomet neigiamai: ‘Nežinau’. Tik tiek ir nežinau, kad bobutė buvo visų apylinkės gyventojų gerbiama ir visos apylinkės ponios lankėsi pas ją ir ji pas jas“ (I, 348).

³⁹ Aleksandravičius, Kulakauskas, 238.

pažįstama, o lyties skirtis tampa motyvu asmenybės raiškai normatyvuoti – paprastai nutinka atvirksčiai. Kita vertus, nestigmatizuojama fizinė negalia dar nereiškia visaverčio jį turinčio asmens pripažinimo. Regis, Gabrielė namuose patyrė tik lokalią (pasak Thomson) fizinės negalios toleranciją⁴¹, motyvuotą daugiau naudingumo artimiausiai aplinkai argumentais nei individualių neįgalaus kūno reikmių pripažinimu. Tokią versiją patvirtintų ir akivaizdus tėvo nenoras savo gabiai, bet ligotai dukrai sukurti jos individualius poreikius atitinkančias sąlygas, kuriomis išryškėtų ir būtų ugdomos fizinę negalią kompensuojančios vaiko savybės. Petkevičius pasirinko lyg ir priešingą kelią: nestigmatizuodamas dukros fizinės negalios, jis Gabrielės sveikatos ypatumų visiškai nepaisė, taikydamas jai bendruosius viešosios raiškos (taip pat ir fizinio darbo) standartus.

Neįgalaus kūno mergaitės (ne) mokslo argumentai

Iš Bitės autobiografinių tekstų matyti, kad ji juto (jaunystėje ir skausmingai išgyveno) savo individualių lūkesčių ir tėvo auklėjimo prioritetų neatitikimą. Iškalbinga, kad *Atsiminimuose* Bitė apie save kalba kaip apie gabų ir imlų vaiką: „Laikraščius skaitančius vis klausinėdavau, pirščiuku raides badydama: – Kas tai? Kam tas taškas? Kam tas kablelis? ir t. t. – Vyresnieji netingėdavo man atsakinėti, bet jiems į galvą neateidavo, kad aš tokiu būdu raides būčiau galėjusi išmokti. Tik kažki kokiam sveičiui iš juokų paklausus ir man pradėjus rodyti, teisybė aikštėn išėjo“ (I,355). Vis dėlto, pasak

Lukšienės, „nors Petkevičius ir gyveno iš profesinio inteligento darbo, tačiau dukters lavinimui ne iš karto pasiryžta. Ji iš pradžių mokėsi įprastu dvarams būdu: namie ar kaimynų dvare pasamdžius mokytoją“⁴². Dvejus metus (1866–1868 m.) namuose Gabrielę mokė Laurynas Ivinskis, kuris Petkevičių taip pat buvo priglaustas ir įdarbintas iš filantropinių paskatų. Bitė prisimena, kaip Ivinskį pasikvietė jos motina supratusi „senelio vargus ir tuojau užleido vieną iš savųjų kambarių. [...] Netrukus nudūrė motinai akis, kad senelis kaskart vis blogiau atrodo, todėl paklausė be neserga. Prisipažino tada vargšas, kad su maistu jam ne kaip klojasi. Pasitaiko dienų, kad visai nevalgęs būna. Tada abu tėvai pakvietė senelį visai pas mus apsigyventi“ (I, 358). Ivinskis žavėjo mergaitę mikroskopais ir žemėlapiais: „nežymiai, nevargindamas (...), lyg žaisdamas suteikė daug žinių, išmokė skaityti, skaičiuoti, rašyti, supažindino su mikroskopu, žemėlapiais“ (I,359). Gabrielė šiomis pamokomis labai džiaugėsi: guviai mokėsi ir lengvai, ir sunkiau perprantamų dalykų. *Atsiminimuose* Bitė apie pirmuosius mokslus rašė savo gabumus atvirai pabrėždama: „Sunkiai man sekėsi tikrai lenkiškai skaityti. Mat su manimi visi namiškiai kalbėdavo lietuviškai; aš, kad ir suprasdavau lenkų kalbą, bet kalbėti nemokėjau, nes niekas manęs nebuvo mokęs“ (I,367). Vėliau, pasak Lukšienės, „mokytojų raginamas tėvas ryžosi savo gabiąją dukrelę išleisti į vidurinę mokyklą“⁴³, kurią rinkosi labai atidžiai. Svarbūs buvo ideologiniai motyvai: „nuo viešųjų mergaičių mokyklų, kurios tada buvo pravoslaviškos arba rusiškos, bajorai saugodavo savo

⁴¹ Thomson, 26.

⁴² Lukšienė, 430.

⁴³ *Ten pat.*

dukteris, o kartu būsimuosius šeimos židinius nuo nutautėjimo. [...] Pasirinkta vokiška Mintaujoje, kad būtų išlaikytas carinės mokyklos boikotas. Šiuo, kaip ir kitais atvejais, vaiko nepaisyta – šioje šeimoje viešpatavo žodis „reikia“ – Kanto kategoriškas imperatyvas (ką vėliau sau suformuluos didžioji visuomenininkė) – ir mergaitė atsidūrė visai svetimoje aplinkoje⁴⁴. Nors vežant Gabrielę į Mintaujos *Tochterschule* motina apgailestavo, kad duktė „atpras nuo savųjų, nuo šeimos“, tėvas nukirto: „Nieko bloga neatsitiks... Bus visuomenininkė“ (I, 360).

Socialinio (kaip visuomeninio) veiksmo motyvacija Petkevičiui buvo svarbesnė ir už mokslo argumentus bei mergaitės psichologinį saugumą: „Gabrielei brangiai atsiėjo toks neapdairus mokyklos parinkimas: treji metai, praleisti šioje mokykloje, buvo jai dvasinių ir fizinių traumų laikotarpis. Pripratusią prie šeimos jaukumo ir meilės mergaitę čia pasitiko slogi gyvenimo ir mokymosi atmosfera – šiurkštus režimas, silpnas maistas, hermetiška izoliacija, pamokų kalimas, maldos, nuolatinis direktorės barimasis. [...] Šioje mokykloje G. Petkevičaitę ištiko viena didžiausių nelaimių – jai pradėjo krypti nugarkaulis. Kaulų deformaciją, be abejo, skatino, asketiškos mokyklos sąlygos, nors Petkevičiai ir šiaip nepasižymėjo stipria sveikata. [...] Bet būtent Mintaujoje Gabrielės dvasia pasirodė stipresnė už kūną, joje blykstelėjo valingumas, atkaklus darbštumas – pirmieji Bitės charakterio bruožai. Slapčia nuo pavydžių draugių ji po vidurnakčio keldavosi ruošti pamokų. Kartais, papildomai besimokydama prie direktorės stalo, mer-

⁴⁴ *Ten pat.*

gaitė taip išsvargdavo, kad stačia užmigdavo ir nugriūdavo ant grindų. Gabrielė po metų susilygino su draugėmis, o vėliau tapo pirmūne⁴⁵. Kai ji baigė Mintaujos pensioną, nepaisydamas akivaizdžių dukters gabumų, tėvas griežtai paprieštaravo Gabrielės norui studijuoti universitete matematiką, ragindamas ją, jau turinčią mokytojo namų diplomą ir galinčią dėstyti istoriją, geografiją, aritmetiką, vokiečių ir lietuvių kalbas, likti savo krašte, „kur reikalingi inteligentai darbininkai, kur visa šalis paskendus analfabetizme, skursta apsiaustose tamsybėse“ (I, 535). Galbūt matematikos studijos būtų galėjusios Bitę išplėsti iš uždaros provincijos aplinkos, atverti platesnes akademinės perspektyvas, kurių negalėjo žadėti kukli mokytojo namų kvalifikacija: „Tikėjau universitete rasianti raktą gyvenimo slėpiniui, likimas tačiau, kartus anų laikų išmokytos galvoti moters likimas, to rakto man pasigailėjo. Jutaus niekieno nesuprasta...“ (I, 417) Tačiau tėvas šiam žingsniui nepritarė turbūt dėl dviejų priežasčių: pragmatinės – nenorėjo prarasti pagalbininkės šeimoje (Gabrielė buvo vyriausia, o motina – jau mirusi) ir idėjinės – jis buvo įsitikinęs, kad profesija turi tarnauti žmonėms, o kam bus reikalinga „aukštoji matematika“ gūdžiame užkampyje? Vis dėlto, nors ir argumentuojama kilniais idealais, tokia tėvo valia buvo akivaizdžiai nukreipta prieš Gabrielę kaip prieš mergaitę (tuo metu Bitės brolis Jonas, būdamas taip pat silpnos sveikatos, studijavo mediciną Peterburge). XIX a. antros pusės sąmonėje moteris gali būti tik pagalbininkė, bendražygė, nes idėjų generatorius turėjo būti vyras. Toks buvęs Bitės tė-

⁴⁵ Jasaitis, 19.

vų santykių modelis, kuris ilgai Gabrielę persekiojo. „Kitą kartą ėmė noras mesti viską, bėgti kur nors, kad galčiau tikrai didelį darbą ir galėčiau toliau mokytis. Nebijočiau net tuščiomis rankomis iškeliauti“ (IV, 401), – prisimindama tuometę savo būseną senatvėje rašė Felicijai Bortkevičienei. Tačiau Bitė pakluso tėvo valiai – liko namuose, kuriuose dažnai jautėsi „moterė baudžiauninkė“: „Mano gyvenimo svajonė buvo ir yra dalyvauti mėnes[inio] laikraščio redakcijoje! Galėčiau tik su džiaugsmu Jūsų pasiūlymą priimti, jei nebūčiau moterė baudžiauninkė... Broliai mano gali kiekvienas kaip sau nori gyvenimą įtaisyti, mano priedermė slaugyti sergantį tėvą, pas kurį tiesiog *idee fix* pasidarė, kad aš iš namų neišvažiuočiau... Vienas brolis daigi ta tėvo silpnybe pasinaudojo ir prikaltėjo tėvui testamentu mane – kaip jau tikriausią baudžiauninkę – prie žemės priišti“ (VI, 115).

„Geležiniai gyvenimo įstatai“: viską gali

Nepaisydama fizinės negalios Gabrielė rūpinosi be motinos pasilikusia gausia šeimyna, mokytojavo, vaistinėje talkino tėvui, kurio autoriteto ilgai jautėsi saugoma: „Geroka tėvo populiarumo dalis teko ir man, jo dukteriai, iš pradžių be jokių nuopelnų“ [I, 631]. Nebai gusi specialių medicinos mokslų Joniškėlyje Bitė tapo tikra „panyte daktaryte“, nors „vidinio patraukimo“ medicinai niekada neturėjo. „Dėl savo nervų niekuomet nesiimčiau gydymo, jei tiesiog nespirtų manęs prie to dabar mūsų žmonių amžinas apsileidimas (II, 412)“, – rašė jau *Karo metų dienoraštyje*. Tačiau kritinėmis situacijomis prie medicinos visuomet grįždavusi: „Mano laimė, kad buvau įpratusi

ligonius slaugyti, kad aštuonerius metus vėdžiau tėvo priežiūroje vaistinę, o paskui dar pildžiau ir felčerio pareigas... Radau dar nemažai tėvo knygyne studentams ir pradedantiems gydytojams vadovėlių Strūmpelio ir kitų... Suprantu irgi, kad kiekvieno žmogaus didžiausias turtas – tai jo sveikata. Jei nieko daugiau negalėsiu padaryti, tai nors ligoniams patarti, kaip jie turi elgtis, ką valgyti ir ko nevalgyti. Tiesa, to dar maža, bet vis daugiau nekaip bobučių patarimas medų valgyti, kruvinąja susirgus“ (II, 323). Bitė pakluso tėvo namų ideologijai, labiau vertinusiai pareigos šalia esančiajam nei individualių poreikių motyvus:

Tarp jaunų dienų svajonių, karščiaivosi, blaškymosi, linksmybių ir darbų darbelių dažnai skambėdavo tėvo išpėjimas, lyg varpas, šaukias maldininkus bažnyčion:

– [...] Kad jūs ir kažki kiek mokslo pasieksite, jei jūs nesuprasite, kad jūsų pareigia tarnauti liaudžiai, kad jūsų pareigia savo likimo neskirti nuo liaudies likimo, – jūs būsite ta sausa šaka, kuri anksčiau ar vėliau bus nukirsta arba pati nudžiūvus atkris... nuo liemens (I, 415).

Tačiau savo susitaikymą su tokia tėvo nuostata po daugelio metų *Atsiminimuose* Bitė fik savo ir kaip problemą. Kaip jau minėta, „pareiga liaudžiai“ gydytojo Petkevičiaus šeimoje dažniausiai prasidėdavo nuo medicininės pagalbos: „Savo daug ilgame gyvenime mačiau daug gydytojų. Nemačiau tiesiog antro tokio, kurs sodiečių būtų buvęs taip mylimas ir gerbiamas kaip mano tėvelis“ (I, 415). Bet paradoksas: išpūdingai ėjęs visiems atidaus gydytojo pareigas, Petkevičius menkai tesirūpino pašlijusia savo dukters sveikata. Šį keistą savo tėvo abejingumą Bitė yra prisiminusi vienintelį kartą – trumpuose prisiminimuose apie savo motiną: „Taip, gyvenant man svetur (*Min-*

taujos mokykloje – A. B.), rodosi, 1869 metais pavasarį susirgau. Tėvelis aplankė, vaistų užrašė. Mažai kalbėjo su manimi. Sakėsi daug ligonių turįs dar tą pat dieną aplankyti ir išvyko“ (I, 361). Kiek netikėtai Bitės, kuri po tėvo mirties nuoširdžiai rinko atsiminimus ir asmeniškai kūrė jo, kaip „idealaus“ gydytojo, vaizdinį, prisimintas tėviško rūpesčio stokos akcentas žymi atmintį ir po daugelio metų išlikusią patirtį: maža mergaitė su savo liga (kaip ir su kitais Mintaujos mokykloje patirtais sunkumais) tėvo palikta viena – be saugaus emociinio ryšio, kur būtų galėję megztis kalbos apie subjektyvią ligoto, neįgalaus kūno patirtį pradmenys.

Kalbos apie savo neįgalaus kūno galimybes reikalingumas (kaip ir jo stoka) Bitės gyvenime buvo ypatingas. Kaip jau minėta, Gabrielės motina mirė anksti, todėl, pasak Daujotytės, mergaitė „teišgyveno tik kūdikišką ryšį su motina, vėliau, be abejonės, skaudžiai juto motinos trūkumą. Susiformavo labai ryški tėvo dominantė, gal net slopinanti moterišką prigimtį. Dėmesys sutelktas į pozityvų darbą, į šeimos ir visuomenės reikmes. Bręstantis moteriškumas tarsi paliktas pats sau, be globos. Dar daugiau – jis laikomas nereikšmingu“⁴⁶. Tačiau be globos ir rūpesčio buvo paliktas ne tik moteriškumas, bet ir paauglystėje išryškėjusios *kitokios* Bitės kūno formos (kupra) refleksija, kuriai taip pat reikėjo atskiro dėmesio. Todėl kaip probleminis skamba Lukšienės teiginys, kad Bitės „išsiugdyta savikontrolė neišleido jokių luošumo žymių į psichiką“⁴⁷. Net ir neišsipildžius svajonėms apie aukštąjį mokslą Gab-

rielė nenustojo modeliuoti savo individualaus savarankiško kelio: „Jei būčiau medicinos mokinys, veikiausiai neapsileisčiau tėveliui ligonių meile... bet likimas stūmė mane į kitas gyvenimo vėžes...“ (II, 322) Bitė tapo stipria, valinga moterimi, linkusia savo individualius išgyvenimus (taip pat ir subjektyvią kūno negalios patirtį) sumenkinti prieš visuomeninius interesus, inteligentės pareigas. Kita vertus, jos autobiografiniuose tekstuose yra gausu ir tokio pasirinkimo dramatinio liudijimų, matomų kad ir iš šio *Karo metų dienoraščio* įrašo:

Prisiminė man Turgenovo apysaka *Gyvasis velionis (Živye mošči)*. Puikiai ten parašyta be galo nelaimingos mergaitės psichika. Jauna, vikri, graži, galvota mergina krinta ir taip susitrenkia, jog lieka visą gyvenimą luoša, prie lovos prirakinta, skausmų varstoma. Ir ji guli šitaip metų metais veik visada viena. Ji įprato savo nelaimę kelti apie ją negalvodama. Kaip pati sako, mintimis neleidama nei gyvenamos valandos svarstyti, nei į praeitį žiūrėti, tik atsidėjus tēmytis į viską, kas aplinkui ją atsitinka ir ką jai sapnai parodo. Tai kregždėlė įlekia į jos trobelę, tai kiti paukšteliai skrenda čiułbėdami, tai pasiklydęs kiškėlis nustrykčioja, tai vėjelis atneša žydinčių žolių kvapą...

Liga nepasitaiso nuo tokių įspūdžių, nei nelaimė sumažėja. Tik žmogus užsimiršta... (II, 389)

Iškalbingas citatos akcentas: „Ji įprato savo nelaimę kelti apie ją negalvodama“. Valingai sutelkiant dėmesį į viską, kas atklysta į negalios suspaustą merginos pasaulį („tik atsidėjus tēmytis į viską, kas aplinkui ją atsitinka“), gręžiamasi nuo skausmingos gyvenimo patirties, kuri taip bent trumpam yra „užsimiršta“. Panašią įtampą savo gyvenime yra jutusi ir Bitė, apie ją mąstydamą įdėmiau žvelgė ne į save, bet į kitus: „Gyvenimas, žiaurus gyvenimas reikalauja savo geležiniais įstatais pusiausvyros visame kame. Jūs per mažai savimi

⁴⁶ Daujotytė, 128.

⁴⁷ Lukšienė, 430.

rūpinotės... per daug save užmiršote, išsižiūrėję į artimo meilės skaistų idealą... kuriam tuo tarpu mūsų žemėje nėra vietos. Jūsų gyvenimo faktai tą tiesą patvirtina“ (II, 429). Taip rašyta apie anksti nuo džiovos mirusį Povilą Višinskį, bet per jį – ir apie save: griežtų gyvenimo įstatų nepateisina pagal juos nugyvento gyvenimo patirtis. Nusigręžimo nuo subjektyviosios patirties, taip pat kūno patirties nepajėgia apginti net iš *kilnių pareigos* idealų susikurti ideologiniai skydai: „esu pareigos vergė, sąmoningai savo gyvenimą paverčiau kietos pareigos kalve...“ (IV, 302) Pareigos vergystė yra pernelyg *kieta*, pernelyg nelanksti ir vienusė, kad pajėgtų atsakyti į egzistencinius gyvenimo klausimus. Jiems atsakymus teikia tik laisvas žmogaus išipareigojimas ir apsisprendimas.

Taigi nors Bitė tėvų namuose įgijo laisvus nuo menkavertės neįgalaus kūno receptijos nepriklausomus asmenybės tapatumo matmenis, tai nesuteikė jai galimybių būti atvirai ir atidžiai savo – neįgalaus kūno moters – patirčiai: „Kadangi buvau darbinga, tai tėvelis pasenėjęs, per daug mane darbais užkrovė Puzinišky... Vedžiau ir vyrų, ir moterų ūkį, bityną ir aptieką. Tėtušis gydė, o aš vaistus turėjau dirbti. Praktika nemaža. Ūkis buvo iš naujo statomas... Teko ir naktimis ant vežimų trankytis. Viso to nauda – negaliu nei atsisėsti, nei atsisėdus atsistoti. Vietos gydytojai įgulė į lovą 2 savaitėm. Verkiau: kas bus iš ūkio, kas bus iš bičių?.. Išgulėjau – ne geriau. Paskui pusę metų... paskui panevėžietis Vytartas nutarė: niekuomet negalėsite vaikščioti. Nuvežė į Varšuvą, ten konsiuliumas, ir nutarta trejus metus lovoje, nes organizmas nuo jaunų dienų per sunkiai darbavosi, nervai pavargo. Kad liga negrįžtų: atsižadėti fizinio darbo, greitai

judėjimų... [...] Ūkį turėjau kai kurią laiką lovoje gulėdama vesti, nes tėtušis kaip buvo geras gydytojas, taip ūkininkas – 0!“ (VI, 208) Taip Bitė yra prisipažinusi laiške Vaižgantui, tikslindama savo biografijos faktus, – taigi ir ne pagal jėgas prisiimto darbo poveikį sveikatai laikė svarbia, atminties verta savo gyvenimo detale. Vis dėlto rašytojos pasaulėvoka buvo suformuota pagal idealiąją projekciją: žmogaus gyvenimas privalo būti būtinai kam nors paskirtas, atiduotas. Tai romantinė paradigma, skatinusi Bitę tapatintis su „stipriosios“ vaidmeniu ir rezultatyviai veikti pagal jo principus. Ši tapatybė tvirtino dichotominę neįgalaus kūno moters savivoką, kai akcentuota „dvasios stiprybė“ neigė neįgalaus kūno konkretumo realijas – net sunki asmeninė patirtis nepaskatino Bitės į jas atsigręžti. Šito neskatino ir rašytojos savimonę veikęs viešasis XIX amžiaus pabaigos lietuvių kultūros diskursas, kurį vėliau ji pati kaip įmąnydama tvirtino ir palaikė. Kad ir griežtai nutraukdama dėl savo prastos sveikatos laiške jai besiguodžiantį Basanavičių: „Gerbiamasis! Gyvenimas mūsų kartos žmonių netauso. Visa viltis, jog kitiems bus geriau; o mes lopydamiesi savo nervus, bent džiauokimės, jog dirbame ateičiai“ (VI, 114), čia pat jam prisipažindama: „Ant psichikos ne kaip veikia toki „Matratzengrugt“, sulig Heinės išsireiškimo, bet ką daryti?.. Reikia vegetuoti ir teip, geriau negaliant... kad bent kiek saviškiams naudos atnešti... Turiu Jūsų pavyzdį akyse, kad ir su ligūstais nervais daug naudingo darbo galima atlikti“ (VI, 77).

Vokiečių poeto Heinricho Heinės, kuris paskutiniuosius aštuonerius savo gyvenimo metus buvo paralyžiuotas ir iki mirties nebegalėjo pakilti iš lovos, žodis *Matratzengrugt* – „čiužinio kapas“, kuriuo poetas buvo įvardi-

jęs tokią savo fizinę būklę, – iškalbingas akcentas Bitės laiške. Ji darė viską, kad ligos patalas nebūtų jos kapas: gulėdama lovoje tvarkė namų ūkį, rašė straipsnių, organizavo „Žiburėlio“ veiklą, moterų suvažiavimą. Žodžiu, vykdė stipriosios pareigas: „Sveikata laiko mane prikaltą prie vietos. Matau tik tuos žmones, kurie prie manęs apsilanko“ (VI, 214). Tiesa, įvairiems laišku adresatams vis dažniau prasitardama apie tikrąją savo visuomeninės veiklos kainą. „Tamsta, klausė kaip mano sveikata. Nieko sau, tik vis daugiau virstu į augmenį. Gyvenu sapnuodama su atviromis akimis“, – 1901 metais rašė Višinskiui. Po metų jam ir kiek labiau atviravo: „Dabar vėl guli lovoje ir dievažin kuomet teks atsikelti... tėtūšis labai baugina; sako, kad su tokiomis ligomis ir metus prisieina kartais išgulėti, bet aš nuo pat pradžios gydytis, ir jaučiuos, kad žymiai geriau eina, tai gal išsisuksiu nuo ilgo gulėjimo... Kartais pamislį sau: kiti žmonės turi vieną ligą, na, ir gydosi, žino bent, kad nesveiki. O aš... *tarytum* sveika, o čia nuolat koks naujas vargas... dabar nori užsidegti koks „muskulas“, kurį ir nežinojau lig šiol kūne esant“ (VI, 58). Apie savo ligas, nors ir atsiprašinėdama („Įkyrėjau Tamstai rašydama apie savo ligą, bet jau ligonių būdas su savo kančioms lįsti kitiems į akis“ [iš 1902 m. balandžio 10 dienos laiško Višinskiui], VI, 45), rašė labiau ne iš ligonės, bet iš medikės pozicijų, savo būseną detalizuodama, argumentuodama. Tai specifiška XIX–XX amžiaus sankirtos pozicija – pagal tokį patį principą savo gyvenimo kroniką parašė ir Jonas Basanavičius, kai net kalbant apie savo subjektyviąją ligos patirtį remiamasi „stipriųjų“ (šiuo atveju medikų) retorika ir konsoliduojamasi su jų vaidmeniu.

Vietoj išvadu

Kaip matyti iš straipsnyje pateiktos medžiagos, Bitės savivoką, kurios formavimasis neišvengė vidinių ir išorinių prieštarų, psichologinių ir kultūrinių įtampų, esmingai paveikė jos tėvų namuose įgyta patirtis, kuri taip pat buvo prieštaringa. Tėvų namuose (ypač veikiant tėvo autoritetui) susiformavusi dichotominė neįgalaus kūno moters tapatybė, akcentuojanti visuomenei naudingą, stipraus, veiklaus, atsakomybę už kitus prisiimančio žmogaus vertę, neigė neįgalaus kūno konkretumo realijas, todėl rašytoja niekad nepatyrė sąmoningai atvira ir atidi savo kūno patirčiai.

Reikia pabrėžti, kad tokio atvirumo neskaityno bei neįgalaus kūno patirties reikšmingumo neteigė ir viešasis XIX amžiaus pabaigos lietuvių kultūros diskursas: situacija, kai asmeninė neįgalaus kūno patirtis lieka viešųjų tekstų užribyje, XIX–XX a. sankirtos lietuvių literatūroje buvo simptomiška. Pakanka prisiminti džiova sirgusių Vinco Kudirkos ir Povilo Višinskio, kurį kiek trikdė taip pat džiova mirusio Jono Biliūno kūryba ir asmeninė korespondencija, santūrumą kalbant apie savo ligą. Atviresnės kalbos apie neįgalaus (ar ligoto) asmens patirtį prasidėjo tik XX amžiaus ketvirtame dešimtmetyje, kai 1936 metais pasirodė Basanavičiaus autobiografija *Mano gyvenimo kronika ir nervų ligos istorija. 1851–1922*, kurioje savo negalavimus autorius pristatė kaip svarbų jo viešosios veiklos vertinimo kontekstą – nors ir savaip transformavęs, bet dar kartą patvirtindamas Bitės nuostatą: apie ligą ar fizinę negalią asmuo gali kalbėti tik savo darbais būdamas bet kurioje savo gyvenimo situacijoje (negalios ar ligos atveju taip pat) naudingas visuomenei.

Viešąja savo asmenybės raiška ir individualiosios savivokos (pirmiausia ideologinės) reprezentavimu Bitė, viena vertus, palaikė neįgalaus ar ligoto kūno diskursą lietuvių kultūroje ir literatūroje, kita vertus, į bendruomeninę sąmonę netransliavo fizinės negalios kaip savarankiškos, be išlygų svarbios ir viešosios interpretacijos reikalaujančios asmens patirties. To-

dėl straipsnyje aptarta Bitės, kaip neįgalaus kūno moters, fizinė tapatybės formavimosi įtampa ir viešoji raiška Lietuvos neįgalaus kūno asmens sąmoningumo istorijai svarbi kaip tylią neįgalaus kūno dramą išgyvenusios moters patirtis, iškėlusį daug neatsakytų klausimų jos tyrinėtojams, todėl atvira naujoms jų interpretacijoms.

GABRIELĖ PETKEVIČAITĖ-BITĖ: TENSION IN THE FORMATION OF SELF-CONCEPT OF DISABLED INDIVIDUAL

Aistė Birgerytė

Summary

The paper presents an interpretation of the autobiographic writings of Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, a prominent Lithuanian female writer and a cultural character of the late 1890s and early 1900s. The paper analyses why the disabled female writer had never put any stress on her illness in public (in her childhood she had a twisted spine and stayed a “hunchback” for the rest of her life, had a weak nervous system, later had a softened knee-joint and barely could walk, and at the end of her life, she hardly could see and hear). Rather opposite, she identified herself with straight positive views – aspiring “to work for the welfare of the public”, “to disregard private interests” – and even ignored her private experience altogether.

On the foundation of the contemporary cultural theories of disability (Simi Linton, Rosemarie Garland Thomson, Lennard J. Davis), the paper aims to reveal the formation of Bitė’s dual rhetorics which uncovers the history of the writer’s identity and the dramatism of her eternal existence “between”. From

the point of view of the disability studies, the paper looks into the life of the writer’s parents’ family, which largely shaped Bitė’s consciousness and predetermined her choices. The paper investigates the link between the Bitė’s family philanthropic ideology and personal circumstances (in addition to Gabrielė, there were four other sick children, in Petkevičiai family); the writer’s parents’ attitude towards their daughter’s disability (lameness was not interpreted negatively, it was generally ignored); the father’s arguments not to allow the disabled daughter to pursue higher education. The paper also discusses the issue of the positive outlook on different nations, languages, cultures and gender and reserved opinions about disability that existed in Petkevičiai family.

The paper concludes that the background of the writer’s parents’ family, discussed from the point of view of the cultural disability studies, essentially shaped Bitė’s consciousness, her self-identity, personal choices and the public expression of her views.

Gauta 2005 12 19

Priimta publikuoti 2006 08 18

Autorės adresas

Lietuvių literatūros katedra

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius

El. paštas: tykus@takas.lt